

Återinvigningstalet av Gunnar Peterson, ordf. Östkind's Hembygdsförening, 2006-06-05

Den nuvarande båken har en förhistoria, som inte är så lång men desto mer händelserik. Min avsikt är nu att här först berätta om båkar och sjömärken, som funnits på den här platsen. De historiska uppgifter, som jag bygger framställningen på, kommer från mästerlotsen Carl-Axel Färnstrand liksom informationen om användningen.

Båken har haft flera föregångare. Redan 1773 synes det ha funnits planer på att uppföra en s.k. känningsbåk på något av de yttre skären vid inloppet till Arkö. Detta var i samband med att man tänkte anlägga en tullstation på Krogholmen vid Arkösundet. Tidigare hade det inte varit fritt att gå in och ut vid Arkö, eftersom stora sjötullen alltsedan 1637 låg i Barösund i Gryt. Men på Arkö fanns ändå ett inseglingsmärke, en jättehög gran.

År 1795 skrev Skepparsocieteten till Storamiralsämbetet i Karlskrona och klagade på att en vårdskase, som varit uppsatt på "Aspöjalandet" hade tagits bort. Societeten fick tillåtelse att på egen bekostnad sätta upp ett sjömärke vid inloppet till Arkö. Ungefär på båkens nuvarande plats byggdes strax därefter ett sjömärke bestående av en tunna på en stång.

Den första båken på den här platsen var en s.k. spirbåk, som byggdes 1813. Man var då i färd med att ordna ett nytt inlopp vid Arkö, som från havet skulle gå söder om Brändö och sedan ansluta till skärgårdsleden i Gränsöströmmen. En spirbåk bestod endast av en hjärtspira och flera stöttande sidospiror. På toppen kunde finnas en tunna eller en armliknande anordning, som visade vägen

Spirbåken på Arkö blev inte långvarig. Redan 1825 ersattes den av en känningsbåk. Den typen hade täckta sidor. Endast sex år senare avlöstes denna båk av en timrad variant i pyramidform, som bekostades av kronan. Två av dess sidor var rödfärgade och den tredje, som vätte mot havet vitmålad. Tre år senare, 1834, blåste den gamla jättegranen, det äldsta inseglingsmärket, omkull. 1844 höjdes båken en del och blev då ca 11,5m hög.

1864 var det dags igen att bygga om båken. Den byggdes av rundtimmer, sparrar och bräder och återigen i triangelform. Sidorna och taket kläddes med spån. Sidan mot havet vitfärgades och försågs med en rödmålad, rund skiva med diametern 4,5m. Höjden på den här båken var ca 12,5m.

År 1891 fick den sin nuvarande form. Båken förhöjdes då och sedan dess är den 20m hög. Platsen, där båken är byggd, heter Österängsberget och är 15m högt. Totalt når således båken 35m över havet. Åren 1925-27 togs takspånet bort och väggarna kläddes med eternitplattor, som alltjämt finns kvar.

Under första världskriget var signalmän stationerade i båken. De signalerade till örlogsfartyg ute på havet med flaggor som sattes på stänger, som sedan fördes upp genom hål i taket. En telefonledning, genom vilken signalmännen fick meddelanden, var dragen från Arkö lotsstation till båken. Längs ned i båken hade man inrättat ett litet rum med en brits, där den ledige signalmannen kunde vila sig. Där fanns också en järnspisel att laga mat på. Även under andra världskriget användes båken av militären.

Båken har varit en s.k. angöringsbåk för inseglingen vid Arkö lotsplats till Norrköping och Söderköping m.fl. platser. En angöringsbåk skulle underlätta

för sjöfarande, som kom in mot en kust, att avgöra var de befann sig. När man sedan gick mot land, kunde man utnyttja "båklinjen", som man var i, när man hade Arkö- och Utterklabbens båkar i linje med varandra. Den bär klart för Östra grundet. När fyrlinjen kom till, 1894, var det den som gällde.

På senare tid har Båkens betydelse som sjömärke för sjöfarten minskat och delvis upphört. Båken fick förfalla och för en del år sedan blev förfallet akut och Sjöfartsverket övervägde att riva den. Men helst såg man att en hembygdsförening på orten tog över ägaransvaret och underhållet. Östkind's hembygdsförening, som har sitt huvudsakliga verksamhetsområde på Vikbolandets norra halva, kom på ett tidigt skede in i bilden. Ett problem var emellertid att hembygdsföreningen hade ett tidigare principbeslut att rätta sig efter, nämligen att inte äga byggnader. Under flera års tid diskuterades på en mängd sammanträden hur båken skulle kunna räddas. Förutom hembygdsföreningens och sjöfartsverkets representanter kom så småningom även företrädare för den antikvariska myndigheten och markägaren med i dessa diskussioner. Från antikvariskt håll insåg man alltmer vikten av att bevara båken för eftervärlden. Arkö båk tillsammans med Svarta Utterklabbens båk, Viskärs fyr med bostäder och den gamla lotsutkiken på Viskär utgör en oförstörd helhet, som återspeglar gångna tiders sjöfart kring Arkö.

En restaurering av båken planerades och till slut återstod bara att lösa avtal beträffande ägandet av båken och arrendet av marken, där den står. Emellertid blev det en hård nöt att knäcka och ett tag höll förhandlingarna på att bryta samman. Rivningsshotet såg då ut att gå i verkställighet. Men vändpunkten kom snart tack vare ett stort engagemang hos en del Arkö- och Arkösundsbor, vilket ledde till att föreningen Arkö Båks Vänner bildades. Den nybildade föreningen var beredd att ta över ägaransvaret och underhållet av båken. I början av sommaren 2005 kunde avtalen mellan parterna skrivas under och därefter gällde det att hinna utföra restaureringen innan höstovädren satte in.

Först i början av september kom arbetet igång, men som tur var blev höstvädret mycket vackert och de planerade åtgärderna kunde genomföras. Huvudansvaret för restaureringen hade Rolf Persson och hans företag ABC Svets service från Linköping. I hans regi byttes rötskadade partier, eternitplattor sågs över och kompletterades där de fattades m.m. Anders Ek och Måleri&Fasad från Norrköping svarade för målningen, som skedde med linoljefärger. Det var ett stort företag att få ställningsmaterialet och allt annat som behövdes för restaureringen på plats. För transporter över sjön och mellan båken och sjön anlätades Kalle Bergström från Kallsö. Vid hemtransporten efter restaureringen medverkade även Birger Fredriksson, Kålebo, med sin skogsmaskin.

Båken kunde restaureras tack vare bidrag från Sjöfartsverket, Länsstyrelsen och Mål 2 Öarna.

Avslutningsvis vill jag lyfta fram, att Arkö båk nu har en annorlunda funktion än tidigare. Behovet som sjömärke är starkt reducerat, men fortfarande används den i detta syfte av fritidssjöfarten. I stället är det funktionen som monument som tilltar i betydelse. Vi behöver minnesmärken som återspeglar gångna tiders liv och leverne. Det är positivt för bygden att ha tillgång till sevärdheter, som kan visas för besökande. De stärker bygdens identitet. I en starkt föränderlig värld, som vår, får minnesmärkena också en särskild

betydelse genom att de länkar oss samman med det förflutna och därigenom hjälper oss att känna förankring i tillvaron.

I samband med arbetet att försöka rädda båken, gick det upp för mig, att det finns ett mycket stort intresse hos allmänheten att bevara båken. Det verkar vara många människor som på ett alldeles speciellt sätt känner för båken.

Detta bådär gott för framtiden. Båkens framtid är ju nu helt beroende av människors intresse och engagemang.